

Familjebidragsnämndens bidrag

– En studie om bidragen som gavs ut av Familjebidragsnämnden i Linköping mellan 1940 och 1945

Johan Svensson

Isak Lindström

Handledare: Allan Burnett

Linköpings universitet

SE-581 83 Linköping, Sweden

013-28 10 00, www.liu.se

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
1.1. Syftesformulering och frågeställningar.....	4
1.2. Avgränsningar.....	5
1.3. Källmaterial.....	7
1.4. Metoddiskussion.....	8
1.5. Definitioner.....	9
1.6. Forskningsläget.....	10
1.7. Bakgrund.....	12
2. Undersökning.....	13
2.1. Hur förändrades Krigsfamiljebidraget under perioden?	14
2.2. Hur såg familjebidraget ut jämfört med andra bidrag som nämnden gav ut under samma tid?	18
2.3. Fanns det faktorer som kunde påverka mängden pengar som familjebidragsnämnden gav ut i bidrag?.....	22
3. Avslutning	24
4. Sammanfattning	29
5. Käll- och litteraturförteckning	30

1. Inledning

Familjebidragsnämndernas funktion var att förse familjer till inkallade soldater med en inkomst genom bidrag inom det tidsspannet som soldaten var inkallad och hans vanliga inkomst uteblev.¹

Denna uppsats kommer att behandla familjebidragsnämndens verksamhet i Linköping under tidsperioden 1940 till 1945. Trots att redan etablerad forskning om bidrag och fattigvård i Sverige under det utvalda tidsspannet finns så är familjebidragsnämnden ett relativt outforskat ämne och det finns en tydlig forskningslucka kring vad nämnden gav ut för typ av hjälp. Ämnet blir därför intressant eftersom förståelse om ämnet kan skapa en bild av hur familjer till värnpliktiga hade det rent ekonomiskt i Linköping mellan 1940 och 1945. Ämnet är också intressant rent forskningsmässigt eftersom resultatet av denna uppsats möjligen kan sättas i kontext med annan forskning om fattigvård och bidrag för att ge en tydligare bild av till exempel bidragsutveckling. Undersökningen av familjebidragsnämnden i Linköping kan också ligga som underlag för fortsatt forskning inom samma ämne i andra städer och regioner i Sverige. Vi finner det därför intressant att granska familjebidragsnämndens hjälp i Linköping, de olika bidragen som nämnden gav ut och de faktorer som påverkade hur bidragen såg ut.

¹ Nils Mossberg, "Arkiv Familjebidragsnämnden", *Allmän Historik, Familjebidragsnämnden 1940-1991*, 2020-01-28, <<https://sok.riksarkivet.se/nad?postid=ArkisRef+SE%2FW107%2F182>> (hämtad 2024-11-22) och Bo Peter Petterson, "Arkiv Linköpings stad Familjebidragsnämnden", *Klara Arkivsök*, 2024-09-05, <<https://klara.linkoping.se:8181/klara/webui/index.html#/archive/19/history>> (hämtad 2024-11-04)

1.1. Syftesformulering och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att analysera och ta reda på vad Familjebidragsnämnden erbjöd för typ av hjälp till värnpliktiga soldaters familjer mellan åren 1940, när det infördes, fram till andra världskrigets slut år 1945. Hur såg hjälpen från nämnden faktiskt ut, hur stort var krigsfamiljebidraget som nämnden gav ut och vilka var det som faktiskt fick ut bidrag. Vi vill även jämföra hur krigsfamiljebidraget från familjebidragsnämnden såg ut jämfört med andra bidrag som nämnden också hanterade, bland andra bostadsbidrag och sjukbidrag.

Frågeställningar:

- Hur förändrades krigsfamiljebidraget och dess tilläggsbidrag under perioden?
- Hur såg krigsfamiljebidraget ut jämfört med andra bidrag som nämnden gav ut under samma tid?
- Fanns det faktorer som kunde påverka mängden pengar som familjebidragsnämnden gav ut i bidrag?

1.2. Avgränsningar

Familjebidragsnämnderna infördes den 17 april 1940 som ett svar till den ökade mängden inkallade soldater i det svenska försvaret i början på 1940-talet. Det tog olika lång tid för nämnden att införas i olika kommuner och därför kom inte nämnden till Linköping förrän den 25 april 1940.² Familjebidragsnämnderna var aktiva över hela Sverige från april 1940 till slutet av 1962 då den avvecklades och dess funktion togs över av socialnämnden.³

Uppsatsen är först och främst avgränsad inom tidsaspekten från den 25 april, när nämnden infördes i Linköping, till den 2 september 1945 när andra världskriget kom till ett slut. Fastän bidraget fanns kvar även efter kriget är det intressant att se hur bidraget förändrades just under krigsåren eftersom det var en väldigt orolig period i Europa och Sverige. Av denna anledning så har vi avgränsat uppsatsen till dessa datum.

Utöver den tidsmässiga avgränsningen så finns det även en geografisk avgränsning där vi har valt att endast bearbeta familjebidragsnämnden i Linköpings kommun. Detta grundar sig bland annat i att alla mötesprotokoll från familjebidragsnämnden i Linköping finns tillgängliga i Linköpings stadsarkiv vilket underlättar informationssökandet. Dessutom så kan det finnas oförutsägbara faktorer mellan olika kommuner i Sverige vilket skulle kunna påverka resultatet. Omfånget för en uppsats som bearbetar familjebidragsnämnderna utanför Linköpings kommun döms därför vara för stora för att rymmas i en B-uppsats.

Vi har också valt att fokusera på de grupper som oftast förekommer i protokollen och vars inkomst man kan se flera exempel av under en längre tid. Med andra ord, om det finns vissa grupper som får bidrag ett fåtal gånger och det till en följd av detta blir svårt att bilda en säker uppfattning av hur mycket pengar den gruppen fick ut under en viss period så kommer den gruppen inte att behandlas i någon större utsträckning men möjligtvis, kort nämnas. Detta för att kunna framföra ett så säkert resultat som möjligt.

² Nils Mossberg, "Arkiv Familjebidragsnämnden", *Allmän Historik, Familjebidragsnämnden 1940-1991*, 2020-01-28, <<https://sok.riksarkivet.se/nad?postid=ArkisRef+SE%2FW107%2F182>> (hämtad 2024-11-22) och Bo Peter Pettersson, "Arkiv Linköpings stad Familjebidragsnämnden", *Klara Arkivsök*, 2024-09-05, <<https://klara.linkoping.se:8181/klara/webui/index.html#/archive/19/history>> (hämtad 2024-11-04)

³ Bo Peter Pettersson, "Arkiv Linköpings stad Familjebidragsnämnden", *Klara Arkivsök*, 2024-09-05, <<https://klara.linkoping.se:8181/klara/webui/index.html#/archive/19/history>> (hämtad 2024-11-04) och Stefan Nilsson, "Hjälp till värnpliktigas familjer", *Örebro statsarkiv*, 2016-8-12, <<https://extra.orebro.se/stadsarkivet/berattelserurarkiven/berattelserurarkiven/hjalptillvarnpliktigasfamiljer.5.242f1fb1556288bfbf47477.html>> (hämtad: 2024-11-04)

Genom dessa avgränsningar har vi också avgränsat omfånget på källor som kan användas i uppsatsen till att främst bestå av mötesprotokoll från Linköpings Familjebidragsnämnd i Linköpings stadsarkiv. Dessa protokollen visar exempelvis på vilka som fick ta del av bidraget, hur många i deras familj som fick ta del av bidraget och hur stort bidraget var. Vi har också valt att använda oss av källor som behandlar nationellt material till exempel SCB vid behov av en nationell överblick.

1.3. Källmaterial

Tryckta källor kommer att utgöra den huvudsakliga delen av denna uppsats. De kommer att bestå av elva kommunala protokoll ifrån Linköpings stadsarkiv som detaljerar utbetalningar av bidrag från familjebidragsnämnden. Dessa protokoll innehåller detaljerade beskrivningar av utbetalningar, familjernas storlek, datum för utbetalningar och även andra bidrag som familjen får. I protokollen finns även nedskrivna möten inom familjebidragsnämnden. Dessa förstahandskällor borde ha hög trovärdighet och ge en klar blick över hur utdelningen av bidragen såg ut. Trots detta så kan det alltid finnas felaktigheter och uppsikt borde därför uppmuntras.

Utöver detta så kommer också statistik ifrån Statistiska Centralbyrån att användas. Statistiska Centralbyrån eller SCB är en myndighet vars uppgift är att producera och distribuera statistik. Eftersom SCB är en statlig myndighet så bedömer vi deras statistik som högst trovärdig.

Tanken är att alla källtyper som har diskuterats ska kunna användas gemensamt för att hitta likheter och skillnader mellan det stoff som källorna behandlar.

1.4. Metoddiskussion

Denna uppsats kommer först och främst bearbetas med en kvalitativ metod med kvantitativa inslag och ett fokus på textanalys. Tanken är att arbetet först och främst ska utgå från ett kvalitativt perspektiv, med fokus på djupare analyser av forskningsmaterialet. Men ambitionen finns också att inom rimliga gränser framföra en delvis kvantitativ analys av materialet i form utav tabeller.⁴

Textanalys innebär rekonstruktion och tolkning av historiska, textbaserade källor.⁵

Användning av metoden kräver undersökning av texters kontextuella och intertextuella sammanhang.⁶ Med kontext menas i vilken tid och rum texter skrivits i och med intertextuell menas de andra texter som skrivits innan eller under samma tid. Varje text ses som ett svar på en tidigare text.⁷ Textanalys som i grunden är en kvalitativ metod har valts ut eftersom den först och främst ska fungera bra att använda i kombination med kvantitativa inslag.⁸

Dessutom så kommer uppsatsen bygga på vetenskapliga analyser och tolkningar av texter. Detta går hand i hand med den textanalytiska metoden.⁹

De kvantitativa inslag i uppsatsen handlar om redovisning av siffror eller tal, som i det här fallet symboliserar utbetalade bidrag. Om det i uppsatsen enbart skulle användas en kvantitativ analys kommer inget resultat att uppnås eftersom även siffrorna som beskrivs med hjälp av en kvantitativ metod också måste tolkas. Därför måste det kvantitativa kompletteras med kvalitativ metod även när det gäller statistik kring siffror och tal.¹⁰

⁴ Anders Florén, Henrik Ågren & Susanne Erlandsson, *Historiska undersökningar: grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, Tredje upplagan, (Lund 2018), s. 59–61

⁵ Maria Sjöberg, "Textanalys" i Martin Gustavsson och Yvonne Svanström (red.), *Metod: Guide för historiska studier* (Lund 2022), s. 69.

⁶ Ibid s. 74

⁷ Ibid s. 73

⁸ Ibid s. 94–95

⁹ Ibid s. 69

¹⁰ Johan Söderberg, "Textanalys" i Martin Gustavsson och Yvonne Svanström (red.), *Metod: Guide för historiska studier* (Lund 2022), s. 215.

1.5. Definitioner

Familjebidragsnämnden: Nämndens funktion var att förse familjer till inkallade soldater med en inkomst genom bidrag inom det tidsspann som soldaten var aktivt inkallad, när hans vanliga inkomst uteblev.¹¹

Bidrag: Ett slags tillskott, i detta fall ett ekonomiskt tillskott.¹²

Värnpliktig: ”Värnplikt är enkelt förklarat en plikt där du som militär försvarar Sverige. Du genomför en grundutbildning med värnplikt hos Försvarsmakten.”¹³

Nämnder: ”Samling personer valda för visst uppdrag (bland annat i domstolar och kommuner)”.¹⁴

¹¹ Nils Mossberg, ”Arkiv Familjebidragsnämnden”, *Allmän Historik, Familjebidragsnämnden 1940-1991*, 2020-01-28, <<https://sok.riksarkivet.se/nad?postid=ArkisRef+SE%2FW107%2F182>> (hämtad 2024-11-22) och Bo Peter Petterson, ”Arkiv Linköpings stad Familjebidragsnämnden”, *Klara Arkivsök*, 2024-09-05, <<https://klara.linkoping.se:8181/klara/webui/index.html#/archive/19/history>> (hämtad 2024-11-04)

¹² ”Bidrag”, *synonymer.se*, <https://www.synonymer.se/sv-syn/bidrag> (hämtad 2024-11-22)

¹³ Plikt- och prövningsverket, ”Totalförsvarsplikten”, 2024-05-27 <https://plikverket.se/monstring-och-varnplikt/totalforsvarsplikten> (hämtad 2024-11-22)

¹⁴ ”Nämnd”, *synonymer.se*, <https://www.synonymer.se/sv-syn/n%C3%A4mnd> (hämtad 2024-11-22)

1.6. Forskningsläget

Erik Wångmar som är historiker vid Linnéuniversitetet beskriver i boken "*Att skriva stads och kommunhistoria. En handledning för forskning med stads och kommunhistoriskt källmaterial*" hur familjebidragsnämnderna har sin bakgrund i kommunerna, hur de tidigt finansierades delvis med statsbidrag och hur deras verksamhet förändrades under andra världskriget.¹⁵ Utöver detta så diskuteras även statens relation till dessa kommunala nämnder och varför andra nämnder utöver familjebidragsnämnden existerade under krigstiden.¹⁶ Wångmar ger med andra ord ett väldigt tydligt fågelperspektiv med fokus på själva nämnden i sig och inte ett tydligt fokus på de personer som fick bidragen. Wångmars fågelperspektiv är därmed viktig att ha i åtanke, då den ger en tydlig bakgrund och ett övergripande perspektiv kring familjebidragsnämnderna som en kommunal organisation.

Ytterligare en viktig forskare kring fattigvård och bidrag är Daniel Rauhut som är doktor i ekonomisk historia på Lunds universitet. Han har skrivit en avhandling som diskuterar fattigvård och socialbidrag i Sverige mellan åren 1918 och 1997. Avhandlingen diskuterar hur lönerna generellt fördelades mellan män och kvinnor under mellankrigstiden.¹⁷ Utöver detta förs även statistik kring hur många under samma tid som fick olika typer av ekonomiskt stöd.¹⁸ Rauhut beskriver sedan hur dessa punkter förändrades och omvandlades över tid.¹⁹ Rauhuts avhandling är viktig att ha i åtanke trots att den inte har ett fokus på familjebidragsnämnden eftersom den skapar ett större perspektiv kring utbetalningen av bidrag och fattigvård över tid.

Klas Åmark, historieprofessor vid Stockholms universitet, är ytterligare en relevant forskare inom ämnet. I hans bok "*Hundra år av välfärdspolitik*" diskuterar han olika bidrag, tillägg och andra typer av ekonomiskt stöd som kunde dyka upp i Sverige under bland annat åren 1940–1945.²⁰ Åmarks bok, precis som Rauhuts avhandling, skapar perspektiv kring bidrag och ger en inblick i bidragsklimatet som fanns i Sverige mellan under de åren.

Stefan Nilsson, arkivarie på Örebros stadsarkiv, har på Örebros stadsarkivs hemsida beskrivit familjebidragsnämnden i den kommunen. Han berättar att som en följd av männens inkallande

¹⁵ Erik Wångmar, *Att skriva stads och kommunhistoria: En handledning för forskning med stads och kommunhistoriskt källmaterial* (Stockholm 2005), s. 218–219.

¹⁶ Ibid s. 221–222

¹⁷ Daniel Rauhut, *Fattigvård, socialbidrag och synen på fattigdom i Sverige 1918–1997* (Lund: 2002), s. 77–79.

¹⁸ Ibid s. 84–86.

¹⁹ Ibid s. 89–91, 103–105

²⁰ Klas Åmark, *Hundra år av välfärdspolitik: välfärdsstatens framväxt i Norge och Sverige* (Umeå 2005).

i Örebro var ekonomiska svårigheter i hemmen vanligt förekommande och fruarna då ofta behövde ansöka om bidrag från familjebidragsnämnden. Fruarna kunde ansöka om bidrag genom att utförligt beskriva och motivera sina behov av bidrag till familjebidragsnämnden. Örebros nämnd delade ut cirka tre miljoner kronor om året under krigsåren 1940–1945 och det var vanligt att en hustru fick en till två kronor om dagen och barn mellan 40 och 80 öre per dag.²¹ Nilssons beskrivning av familjebidragsnämnden i Örebro skulle kunna användas för jämförelse av nämnden i olika städer i Sverige.

Områdets forskningsläge verkar i hög grad begränsad och det har varit svårt att finna relevant forskning kring familjebidragsnämnderna utifrån vårt syfte och våra frågeställningar. Därför har vi också valt att fokusera på fattigvården i stort och andra bidrag under granskningen av forskningsläget. Vid analys av forskningsläget som tidigare har beskrivits framkommer det att det finns forskning kring familjebidragsnämnder som kommunalt väsen och forskning kring andra typer av bidrag som delades ut mellan åren 1940 och 1945. Men det finns en begränsad mängd forskning kring hur just bidragen från familjebidragsnämnden såg ut under samma period. Detta bortsett från texten ifrån Örebros statsarkiv. Detta lämnar ett tomrum i forskningsläget kring hur familjebidragsnämnden såg ut i Linköpings kommun och de frågor om familjebidragsnämnden mellan 1940 och 1945 som finns specificerade i syftesformuleringen och frågeställningen.

²¹ Stefan Nilsson, ”Hjälp till värnpliktigas familjer”, *Örebro statsarkiv*, 2016-8-12, <<https://extra.orebro.se/stadsarkivet/berattelserurarkiven/berattelserurarkiven/hjalptillvarnpliktigasfamiljer.5.242f1fb1556288bfbf47477.html>> (hämtad: 2024-11-04)

1.7. Bakgrund

I samband med starten av andra världskriget 1939 så utökade Sverige sitt försvar. Detta innebar bland annat att runt 40 000 värnpliktiga blev inkallade varje år. När det svenska försvaret var som störst under krisperioden så var 300 000 män inkallade. Den normala storleken av försvaret låg på mellan 150 000 och 200 000 män.²²

Som en följd av den tyska invasionen av Danmark och Norge den 9 april 1940 blev många svenska soldater och värnpliktiga inkallade för att försvara Sveriges gränser mot en eventuell, tysk invasion av landet. Männens frånvaro från hemmen kunde leda till att hushållen förlorade en stor del av sin inkomst. På många arbetsplatser fanns nämligen inga kvinnor som arbetade år 1940 och på de arbetsplatser där både män och kvinnor arbetade hade männen högre lön än kvinnorna. På grund av det så försvann ofta familjernas huvudsakliga inkomst till hemmen när männen inte längre kunde jobba kvar på sin vanliga arbetsplats.²³ Därför började Sverige den 17 april 1940 och i Linköping mer specifikt den 25 april 1940 att erbjuda krigsfamiljebidrag åt inkallade soldaters familjer under tjänstgöringsperioden.

Detta blev grunden till de kommunala familjebidragsnämnderna som hade i uppgift att sköta om detta bidrag. Nämnden inrättades i Linköping med hjälp av beslut ifrån stadsfullmäktige²⁴ och finansierades delvis direkt utav staten.²⁵

²² Försvarsmakten, "Värnplikten genom åren", 2022-05-18, <<https://www.forsvarsmakten.se/sv/information-och-fakta/var-historia/artiklar/varnplikt-under-109-ar/>> (hämtad 2024-11-04)

²³ SCB 1940, "Lönestatistik årsbok för Sverige", s. 85-89, <<https://share.scb.se/ov9993/data/historisk%20statistik/SOS%201911-%20FL%C3%B6ner%20FL%C3%B6ner%20privat%20sektor%20FL%C3%B6nestatistik%20%C3%A5rsbok%20f%C3%B6r%20Sverige%20%28SOS%29%201929-1951%20FLonestatistik-arsbok-for-Sverige-1940.pdf>> (hämtad 2024-11-04) och Stefan Nilsson, "Hjälp till värnpliktigas familjer", *Örebro statsarkiv*, 2016-8-12, <<https://extra.orebro.se/stadsarkivet/berattelserurarkiven/berattelserurarkiven/hjalptillvarnpliktigasfamiljer.5.242flfb1556288bfbf47477.html>> (hämtad: 2024-11-04).

²⁴ Bo Peter Petterson, "Arkiv Linköpings stad Familjebidragsnämnden", 2024-09-05, <<https://klara.linkoping.se:8181/klara/webui/index.html#/archive/19/history>> (hämtad 2024-11-04) och Stefan Nilsson, "Hjälp till värnpliktigas familjer", *Örebro statsarkiv*, 2016-8-12, <<https://extra.orebro.se/stadsarkivet/berattelserurarkiven/berattelserurarkiven/hjalptillvarnpliktigasfamiljer.5.242flfb1556288bfbf47477.html>> (hämtad: 2024-11-04)

²⁵ Erik Wängmar, *Att skriva stads- och kommunhistoria: en handledning för forskning med stads och kommunhistoriskt källmaterial*. (Stockholms 2005), s. 218–219.

2. Undersökning

Familjebidragsnämnden delade under krigsåren ut krigsfamiljebidrag och ett flertal andra bidrag. Hur förändrades krigsfamiljebidraget över tid, hur såg krigsfamiljebidraget ut jämfört med de andra bidragen som familjebidragsnämnden gav ut och fanns det faktorer som påverkade hur stort bidrag familjer kunde få? Undersökningen kommer fokusera på de grupper som oftast fick bidraget. Det finns ett fåtal grupper exempelvis husföreståndarinnor och skilda par som då och då kunde få ut bidraget men så pass sällan att ingen säker konsensus har kunnat uppnås om dessa grupper utifrån våra frågeställningar. Dessa grupper kommer därför att helt ignoreras eller enbart nämnas kort om det anses relevant.

2.1. Hur förändrades Krigsfamiljebidraget under perioden?

Krigsfamiljebidraget betalades ut dagligen och varierade i storlek beroende på vilket år det betalades ut och familjesituationen som bidragstagarna befann sig i. Den absolut vanligaste familjesituationen som återfinns i protokollen är att pengarna går till en manlig, inkallad soldats fru och hans barn. När familjebidraget infördes 1940 så fick soldatens fru en krona om dagen i bidrag och soldatens barn 40 öre per barn. Det fanns även ett familjebidragstillägg som var väldigt vanligt att bidragstagare fick ut i början av kriget. Bidragstillägget var lika stort som krigsfamiljebidraget.²⁶ För att förtydliga den kommande diskussionen kring denna fråga så har vi valt att i slutet av avsnittet inkludera en tabell som illustrerar krigsfamiljebidraget och tilläggsbidraget, de vanligaste grupperna som tog emot dessa bidrag och hur bidragen förändrades över tid.

Krigsfamiljebidraget stannade på dessa summor fram till perioden mellan den 9 och 13 oktober 1941.²⁷ Då ökar Krigsfamiljebidraget från en krona om dagen för soldatens fru till en krona och 25 öre och från 40 öre för soldatens barn till 55 öre. Värt att nämna är att om soldaten hade en fru men inga barn så kunde hans fru få höjt krigsfamiljebidrag från en krona till en krona och 25 öre redan den 1 juli 1941, men detta var inte alltid fallet.²⁸

Tilläggsbidraget ökades inte vid denna höjning och det är inte förrän den 1 juli 1942 som tilläggsbidraget höjs till att en soldats fru kunde få ut en krona och 75 öre om dagen och barnen kunde få 65 öre om dagen.²⁹ En hypotes kring varför bidragen ökar skulle kunna vara att bidragen helt enkelt inte räckte till och därför behövdes höjas. Detta skulle också kunna förklara varför bidragen slutade öka efter 1 mars 1943, då bidragen möjligen hade nått en nivå där de täckte bidragstagarens utgifter.

Nästa bidragshöjning kom den 1 mars 1943. Då höjdes både krigsfamiljebidraget och tilläggsbidraget samtidigt. En soldats fru kunde nu få tre kronor om dagen och barnen kunde få en krona och 20 öre om dagen. Denna summa gällde för både krigsfamiljebidraget och tillägget. Efter denna höjning så reduceras märkbart mängden med bidragstagare som både får tilläggsbidraget och det vanliga krigsfamiljebidraget.³⁰ Tidigare var det mer regel än undantag att bidragstagare både fick krigsfamiljebidraget och tilläggsbidraget.³¹ Efter

²⁶ Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor, A I:1

²⁷ Ibid, A I:2

²⁸ Ibid, A I:3

²⁹ Ibid, A I:5

³⁰ Ibid, A I:6

³¹ Ibid, A I:5

höjningen var det dock vanligare att familjerna endast fick krigsfamiljebidraget eller tilläggsbidraget, men inte båda samtidigt. Detta kan bero på att krigsfamiljebidragen efter höjningen är lika stora som tilläggsbidraget och krigsfamiljebidraget tillsammans innan höjningen. Det är därmed vanligt att man i protokollen under perioden när denna bidragshöjning infördes ser att båda bidragen stryks och den nya summan skrivs bredvid.³²

Utöver detta så börjar man också efter den 1 mars 1943 kunna se bidragstagare inom två typer av kategorier. Den första kategorin är de som får det fasta beloppet som har växt under tre års tid. Tre kronor till soldatens fru och en krona och 20 öre per barn. Den andra kategorin är de människor som får ett bidrag som inte följer denna regel och har summor som sticker ut från normen. Det finns fall av fruar utan barn som har fått ett mindre bidrag på två kronor och 84 öre om dagen i stället för tre kronor³³ och fruar med ett barn som har fått ett större bidrag på till exempel fem kronor och 40 öre om dagen i stället för fyra kronor och 20 öre som är standard för en fru och ett barn vid denna tiden.³⁴

Men bidragen kunde också variera i storlek beroende på vilken familjesituation som soldaten befann sig i. Om soldaten bland annat hade ett barn utanför äktenskapet så ingick inte det barnet i krigsfamiljebidraget. Däremot så ingick barnet i tilläggsbidraget där han eller hon ofta kunde få 67 öre om dagen.³⁵ Det finns ett flertal undantag där barnen även kunde få 50, 80 eller 83 öre om dagen, men detta var betydligt ovanligare.³⁶ En annan viktig variabel för att soldaten ska kunna få bidrag för sina barn är deras ålder. Är barnen över 16 så är det ofta inte möjligt att kunna få bidrag för dem.³⁷

Vissa soldater bodde hemma med en eller två föräldrar. Hans föräldrar kunde också ansöka om familjebidraget men fick inte samma summa pengar. Vid 1941 var det vanligt att vare sig om soldaten bodde med bara en förälder eller båda föräldrarna så fick föräldrarna ut en krona och 25 öre om dagen totalt. Men om soldaten bara bodde med en förälder så kunde bidraget som oftast låg på en krona och 25 öre också vara på bara en krona. Men detta var ovanligt, särskilt om soldaten endast bodde med sin moder.³⁸ Under perioden 9 till 13 oktober 1941 så

³² Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor, AI:6

³³ Ibid, AI:6

³⁴ Ibid AI:6

³⁵ Ibid, AI:4

³⁶ Ibid, AI:7

³⁷ Ibid, AI:5

³⁸ Ibid, AI:3 och AI:4

höjdes bidraget till en krona och 50 öre.³⁹ Mellan den 1 och 7 juli 1942 så skedde det ännu en höjning av bidraget till en krona och 65 öre.⁴⁰

Husföreståndarinnor, en typ av hushållerska som också kunde få tilläggsbidraget, fanns också i vissa hushåll. Fram till 1 mars 1943 varierar mängden bidrag som denna grupp kunde få stort och det finns ingen tydlig, konsensus kring hur mycket pengar de fick ut i bidrag. Detta ändras efter 1 mars 1943 då husföreståndarinnor började få ut lika mycket i bidrag som en hustru får, tre kronor. Dock endast i tilläggsbidrag. Om husföreståndarinnan också hade hand om barn så fick barnen den vanliga summan för barn inom äktenskap vilket var en krona och 20 öre i krigsfamiljebidrag.⁴¹

Följande tabeller beskriver de vanligaste grupperna som får krigsfamiljebidraget och dess tillägg. Samt hur dessa bidrag växer över tid. Nyckeln till tabellen är följande KFB=

Krigsfamiljebidrag, TB= Tilläggsbidrag, I.Ä. = Inom äktenskapet, U.Ä.= Utanför äktenskapet

År	Fru med gemensamma barn	Fru utan gemensamma barn	Barn inom äktenskap	Barn utanför äktenskap	Föräldrarna	Barn över 16 år
1940	KFB 1Kr TB 1 Kr	KFB 1Kr TB 1 Kr	KFB 40 öre TB 40 öre	TB 50, 67, 80 öre	TB 1kr, 1:25 kr	KFB 0 kr TB 0 kr
1a juli 1941	KFB 1 Kr TB 1 Kr	KFB 1, 1:25 Kr TB 1 Kr	KFB 40 öre TB 40 öre	TB 50, 67, 80 öre	TB 1kr, 1:25 kr	KFB 0 kr TB 0 kr
9–13 oktober 1941	KFB 1:25 Kr TB 1 Kr	KFB 1, 1:25 Kr TB 1 Kr	KFB 55 öre TB 40 öre	TB 50, 67, 80 öre	TB 1:50	KFB 0 kr TB 0 kr
1–7 juli 1942	KFB 1:25 Kr TB 1:75 Kr	KFB 1, 1:25 Kr TB 1:75	KFB 55 öre TB 65 öre	TB 50, 67, 80, 83 öre	TB 1:65 kr	KFB 0 kr TB 0 kr

³⁹ Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor, AI:3

⁴⁰ Ibid, AI:6

⁴¹ Ibid, AI:8

1 mars 1943	KFB 3 Kr TB 3 Kr	KFB 3 kr TB 3 kr	KFB 1:20 Kr TB 1:20 Kr	TB 50, 67, 80, 83 öre	TB: 1:65 (ibland samma summa men KFB)	KFB 0 kr TB 0 kr
----------------	---------------------	---------------------	---------------------------	--------------------------	---	---------------------------

Källor som har använts finns i Linköpings stadsarkiv och finns i följande fotnot.⁴²

⁴² Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor AI:1 till Ibid AI:11

2.2. Hur såg familjebidraget ut jämfört med andra bidrag som nämnden gav ut under samma tid?

Förutom krigsfamiljebidraget till tjänstepliktiga soldaters familjer under andra världskriget och krigsfamiljebidragets tillägg delades ett antal andra bidrag ut av familjebidragsnämnden. Dessa var sjukbidrag, bostadsbidrag och näringsbidrag. Bränslebidrag kunde ansökande familjer också få ta del av som ett tillägg av bostadsbidraget.⁴³ I mars 1943 ersätter bränslebidraget sjukbidraget och sjukbidraget blir ett tillägg likt bränslebidraget var innan förändringen.⁴⁴ Med tillägg menas ett komplement av huvudbidragen.

Sjukbidrag kunde ansökas och beviljas för all typ av sjukvård eller sjukvårdsrelaterat. Till exempel lasarettsvård, läkarvård, ambulans och medicin.⁴⁵ Även tandvård innefattas.⁴⁶

Bostadsbidraget kunde beviljas för bland annat sådant som behövde göras i hushållet, exempelvis lampbyten, eller som hjälp att betala hyran.⁴⁷ Innan mars 1943 var bränslebidraget, som kunde kallas ”värmertilägget”, ett tillägg till bostadsbidraget och skulle gå till uppvärmning av hemmet.⁴⁸

Näringsbidraget står inte beskrivet i protokollen vad det egentligen innebar. Nutidens näringsbidrag ”...betalas ut av vissa särskilda rättssubjekt till en näringsidkares näringsverksamhet”.⁴⁹

Bostadsbidragen, sjukbidragen och näringsbidragen varierade ofta i storlek. Generellt kan man säga att alla de tre bidragen oftast var större än krigsfamiljebidraget och dess tilläggsbidrag. Mellan åren 1940 och 1944 förändrades inte dessa bidrag något särskilt utan var ungefär lika stora i genomsnitt. År 1945 sticker ut till viss del angående ett par av bidragen.

I följande avsnitt har genomsnitt av de olika bidragen räknats ut. Detta har gjorts genom att summera cirka 35 olika utbetalningar av det i stycket beskrivna bidraget och dividera summan med antalet räknade bidrag under alla behandlade år. Därför kan genomsnittet möjligtvis vara något lägre eller högre eftersom inte alla utbetalda bidrag räknades. För att förtydliga den

⁴³ Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor, AI:1

⁴⁴ Ibid, AI:6

⁴⁵ Ibid, AI:1

⁴⁶ Ibid, AI:6

⁴⁷ Ibid, AI:5 och AI:6

⁴⁸ Ibid, AI:5 och AI:6

⁴⁹ Skatteverket, ”Vad är Näringsbidrag”, *Stöd till en näringsidkare för dennas näringsverksamhet*, 2024, <<https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning/edition/2024.6/331453.html#h-Stod-till-en-naringsidkare-for-dennas-naringsverksamhet>> (hämtad 2024-11-22)

kommande diskussionen så har vi även valt att i slutet av avsnittet inkludera en tabell som illustrerar bidragens utveckling över tid.

Bostadsbidraget år 1940 brukade ligga på ungefär 50 kronor i månaden i genomsnitt. De lägsta utbetalda bostadsbidragen i protokollet från det året låg på tio kronor i månaden medan det högsta låg på 90 kronor.⁵⁰ Även nästa år, 1941, låg genomsnittet av bidraget på ungefär 50 kronor. Det lägsta utbetalda bostadsbidraget det året låg på åtta kronor och 33 öre medan det högsta låg på 115,34 kronor.⁵¹ 1942 var det lägsta utbetalda bostadsbidraget tio kronor och det högsta 125 kronor.⁵² De sista tre åren förändrades inte bostadsbidraget heller, men just år 1943 sticker det lägsta bostadsbidraget ut. Det lägsta bostadsbidraget det året låg på endast 15 öre medan det högsta låg på 154 kronor.⁵³ Även fast det lägsta sticker ut som väldigt lågt är genomsnittet ungefär detsamma. År 1944 var det lägsta bostadsbidraget nästan lika avvikande som året innan. Det låg på 27 öre medan det högsta låg på 191 kronor och 66 öre.⁵⁴ Det sista krigsåret 1945 låg det lägsta utbetalda bostadsbidraget på 67 öre och det högsta på 270 kronor.⁵⁵ Det av familjebidragsnämnden utbetalda bostadsbidraget kunde variera väldigt mycket i storlek men var alltid ungefär 50 kronor i genomsnitt.

Sjukbidraget var i genomsnitt lägre än bostadsbidraget under alla åren. Ungefär 15 kronor i genomsnitt. Protokollen beskriver inte hur ofta detta bidrag delades ut med ett fåtal undantag.⁵⁶ År 1940 var det lägsta utbetalda sjukbidraget tio kronor och det högsta var 41 kronor.⁵⁷ År 1941 låg den lägsta summan på en krona och 67 öre och det högsta på 64 kronor och 80 öre.⁵⁸ Året därefter var det lägsta utbetalda sjukbidraget 98 öre och det högsta 70 kronor.⁵⁹ I mars 1943 ersattes sjukbidraget med bränslebidraget. Sjukbidraget skrevs som ett tillägg bredvid där ”huvudbidragen” stod beskrivna likt hur bränslebidraget, eller värmetillägget, stod bredvid ”huvudbidragen” innan mars 1943.⁶⁰ Det året var det lägsta utbetalda sjukbidraget 45 öre medan det högsta var 128 kronor.⁶¹ Sjukbidragets lägsta summa år 1944 var en krona och 40 öre och det högsta på 123 kronor och fem öre.⁶² Det sista

⁵⁰ Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor, AI:1

⁵¹ Ibid, AI:2 och AI:3

⁵² Ibid, AI:4 och AI:5

⁵³ Ibid, AI:6 och AI:7

⁵⁴ Ibid, AI:8 och AI:9

⁵⁵ Ibid, AI:10 och AI:11

⁵⁶ Ibid, AI:1

⁵⁷ Ibid, AI:1

⁵⁸ Ibid, AI:2 och AI:3

⁵⁹ Ibid, AI:4 och AI:5

⁶⁰ Ibid, AI:6

⁶¹ Ibid, AI:6 och AI:7

⁶² Ibid, AI:8 och AI:9

krigsårets sjukbidrag låg den lägsta summan på en krona och 67 öre och det högsta på 147 kronor.⁶³ De allra flesta sjukbidragen som betalades ut under de sex undersökta åren låg på mellan tio och 20 kronor. Även fast de olika utbetalningarna kunde variera väldigt mycket ligger genomsnittet under alla åren ändå ungefär på 15 kronor.

Näringsbidraget var det i genomsnitt största bidraget familjebidragsnämnden delade ut. Genomsnittet var ungefär 80 kronor. Men det var också det ovanligaste bidraget. 1940 var det lägsta näringsbidraget 65,83 kronor och det högsta 170 kronor.⁶⁴ 1941 var det lägsta 50 kronor och det högsta 132 kronor.⁶⁵ År 1942 var det lägsta utbetalda sju kronor och 50 öre vilket sticker ut hitintills och det högsta var 100 kronor.⁶⁶ Året därefter, 1943, var det lägsta utbetalda näringsbidraget 15 kronor och det högsta 135 kronor.⁶⁷ Näringsbidragets lägsta summa år 1944 låg på tio kronor och 50 öre medan det högsta låg på 162 kronor.⁶⁸ Det sista krigsåret 1945 sticker ut på det sättet att väldigt många relativt låga näringsbidrag delades ut. Många på cirka fem kronor. Det allra lägsta det året låg på tre kronor och 50 öre och det högsta på 156 kronor.⁶⁹ På grund av de många låga näringsbidragen år 1945 ligger genomsnittet på de alla närmare 60 kronor snarare än 80. Men åren innan det har inte några särskilda skillnader mellan varandra.

Bränslebidraget ersätter sjukbidraget i mars 1943 och av den anledningen beskrivs skillnaderna eller likheterna inom det bidraget här enbart åren 1943, 44 och 45. År 1943 var det lägsta utbetalda bränslebidraget sex kronor och det högsta var 62 kronor och 50 öre.⁷⁰ Året därefter var det lägsta utbetalda bränslebidraget fyra kronor och 17 öre medan det högsta var 73 kronor och 49 öre.⁷¹ Under det sista krigsåret 1945 var det lägsta, utbetalda bränslebidraget en krona och 35 öre medan det högsta låg på 35 kronor.⁷² Genomsnittet för bränslebidragen under de åren var ungefär 20 kronor.

För att tydliggöra informationen som beskrivits ovan sammanfattas den i följande tabell. Siffror och tal står för antal kronor.

⁶³ Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor, AI:10 och AI:11

⁶⁴ Ibid, AI:1

⁶⁵ Ibid, AI:2 och AI:3

⁶⁶ Ibid, AI:4 och AI:5

⁶⁷ Ibid, AI:6 och AI:7

⁶⁸ Ibid, AI:8 och AI:9

⁶⁹ Ibid, AI:10 och AI:11

⁷⁰ Ibid, AI:6 och AI:7

⁷¹ Ibid, AI:8 och AI:9

⁷² Ibid, AI:10 och AI:11

	Bostadsbidrag	Sjukbidrag	Näringsbidrag	Bränslebidrag
1940	Lägsta: 10 Högsta: 90 Genomsnitt: 50	10 41 15	65,83 170 80	0 0 0
1941	Lägsta: 8,33 Högsta: 115,34 Genomsnitt: 50	1,67 64,8 15	50 132 80	0 0 0
1942	Lägsta: 10 Högsta: 125 Genomsnitt: 50	0,98 70 15	7,5 100 80	0 0 0
1943	Lägsta: 0,15 Högsta: 154 Genomsnitt: 50	0,45 128 15	15 135 80	6 62,5 20
1944	Lägsta: 0,27 Högsta: 191,66 Genomsnitt: 50	1,4 123,05 15	10,5 162 80	4,17 73,49 20
1945	Lägsta: 0,67 Högsta: 270 Genomsnitt: 50	1,67 147 15	3,5 156 60	1,35 35 20

Källor som har använts finns i Linköpings stadsarkiv och finns i följande fotnot.⁷³

⁷³ Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor, AI:1 till AI:11

2.3. Fanns det faktorer som kunde påverka mängden pengar som familjebidragsnämnden gav ut i bidrag?

Familjebidragsnämnden betalade ut stora summor pengar varje år. Under exempelvis 1944 tillkom 5300 ansökningar om Familjebidrag, 866 om Sjukbidrag, 140 om anstånd med skatteinbetalningar och 6000 om hemortslön.⁷⁴ Dessa ansökningar om bidrag från familjebidragsnämnden kunde avslås eller beviljas. Besluten om avslag finns i protokollen men de beskriver oftast inte anledning till att beslutet togs. Detsamma gäller de beviljade ansökningarna.⁷⁵

Trots att de avslagna ansökningarna och de beviljade ansökningarna inte förklaras kan man i protokollen se vissa mönster. År 1940 finns det till exempel olika gemensamma nämnare bland de som fick avslag. Däribland att den inkallade soldaten snart var hemförlovad från sin tjänstgöring, att soldaten ansöker om bidrag utan att ha en familj, att soldaten endast bodde med en "barnavårdsnadsman"⁷⁶ och att ansökningen för bidrag anses bristfällig. I den sistnämnda anledningen hänvisas familjen att komplettera sin ansökning.⁷⁷

Ekonomiska faktorerers påverkan på hur stora bidrag som en inkallad soldats hushåll kunde få ut kan man se på bland annat att vissa beviljade bidrag kommer med en beskrivning om vad bidragspengarna ska användas till. Ett väldigt detaljerat exempel är ett utdelat sjukbidrag under perioden från den 17 juni till den 21 juni år 1940 då 38:23 kronor delades ut. 15 kronor var för lasarettsvård, 15 kronor för läkarvård, tre kronor för ambulans och fem kronor och 23 öre för medicin.⁷⁸ Det finns även exempel där familjer inte får någon familjepenning men däremot får specifika bidrag till specifika ändamål exempelvis bostadsbidrag, bränslebidrag eller sjukbidrag. Det finns också flera exempel på familjer som inte fick ta del av något bidrag alls.⁷⁹ Bor soldaten gratis så markeras hushållet med "Fri bostad" i samband med att de får avslag på en ansökan om bostadsbidrag.⁸⁰

Nämnden ger också ut olika stora bidrag beroende på hur stort hushåll som soldaten har. Exempelvis i början av kriget så ger nämnden ut 40 öre per barn som soldaten har. En soldat

⁷⁴ Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor, AI:10

⁷⁵ Ibid, AI:1

⁷⁶ "Barnavårdsnadsman" är ett begrepp som bara förekommer ett fåtal gånger år 1940 och har därför inte nämnts fler gånger.

⁷⁷ Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor, AI:1

⁷⁸ Ibid

⁷⁹ Ibid, AI:2

⁸⁰ Ibid, AI:6

med två barn får dubbelt så mycket pengar som en soldat som har ett.⁸¹ Med andra ord verkar det som att familjebidragsnämnden gav olika summor pengar beroende på bidragstagarens direkta utgifter och behov.

Sociala relationer till soldaten kunde påverka hur mycket pengar du hade rätt till från familjebidragsnämnden. Ett tydligt exempel på det är skillnaden mellan barn som föddes inom och barn som föddes utanför äktenskapet. Ett barn fött inom ett äktenskap fick allt mellan 40 öre om dagen i både krigsfamiljebidrag och dess tillägg i början av kriget⁸² till en krona och 20 öre om dagen i båda senare.⁸³ För ett barn som var fött utanför äktenskapet fanns inget krigsfamiljebidrag att få utan bara dess tillägg. Tillägget låg oftast för de barnen på 67 öre⁸⁴ men kunde också i vissa fall ligga på 50 öre, 80 öre eller 83 öre om dagen.⁸⁵ Varför barn som är födda utanför äktenskapet får ett mindre bidrag än de som är födda inom ett äktenskap förklaras inte i protokollen. En hypotes skulle kunna vara att det fanns negativa värderingar och fördomar i samhället om barn som var födda utanför ett äktenskap och att de till följd av detta fick ett mindre bidrag.

⁸¹ Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor, AI:1

⁸² Ibid, AI:1

⁸³ Ibid, AI:6

⁸⁴ Ibid, AI:1

⁸⁵ Ibid, AI:5

3. Avslutning

Denna uppsats har behandlat vad familjebidragsnämnden erbjöd för typ av hjälp till värnpliktiga soldaters familjer mellan åren 1940–1945, hur hjälpen från nämnden faktiskt såg ut, hur stort krigsfamiljebidraget som nämnden gav ut var och hur krigsfamiljebidraget såg ut jämfört med de andra bidrag som nämnden också hanterade.

Detta har vi försökt uppnå genom att behandla och besvara följande frågeställningar genom att analysera familjebidragsnämndens protokoll med bilagor i Linköpings stadsarkiv och genom bildandet av statistik mellan olika bidrag samt bidragstagare under krigsåren. Samt så har vi genom textanalys försökt komma djupare in i text och få förståelse kring skillnader och likheter mellan bidragstagare och vilket bidrag de fick ta del av. Vi har även vid behov av större kontext kollat på statistik ifrån SCB, exempelvis lönestatistik från den utvalda tidperioden.

- Hur förändrades krigsfamiljebidraget och dess tilläggsbidrag under perioden?
- Hur såg krigsfamiljebidraget ut jämfört med andra bidrag som nämnden gav ut under samma tid?
- Fanns det faktorer som kunde påverka mängden pengar som familjebidragsnämnden gav ut i bidrag?

Familjebidragsnämnden erbjöd bidrag i olika former till värnpliktigas familjer. Förutom bidrag hade familjebidragsnämnden ansvar för hemortslån, värnpliktslån och speciella understöd.⁸⁶ Detta stöds av tidigare forskning bedriven av Klas Åmark.⁸⁷ Den vanligaste formen av bidrag som syns i protokollen var krigsfamiljebidraget som ofta fram till 1 mars 1943 kombinerades med ett tilläggsbidrag. Dessa bidrag bestod oftast av en bestämd summa pengar som delades ut dagligen och som ökade succesivt mellan 1940 och 1 mars 1943. Efter detta datum så slås summorna av de två bidragen ihop och bidragstagare får efter detta endast ett av de två bidragen. Summan av bidragen förändras inte under den resterande delen av kriget.

⁸⁶ Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor, AI:2

⁸⁷ Klas Åmark, *Hundra år av välfärdspolitik: välfärdsstatens framväxt i Norge och Sverige* (Umeå 2005). S.218–219

Detta exempel grundar sig främst i den vanligaste gruppen av bidragstagare, som återfinns i protokollen, nämligen en soldats fru som 1940 fick en krona och inomäktenskapliga barn som fick 40 öre i bidrag.⁸⁸ Storleken på detta bidrag vid denna tid till denna grupp av bidragstagare är samma som Nilsson beskriver gavs ut i Örebro kommun.⁸⁹ Andra grupper så som barn utanför äktenskapet och soldatens övriga familj, exempelvis föräldrar, fick ofta ta del av bara tilläggsbidraget. Deras bidrag ökade inte lika mycket och inte heller lika frekvent som bidragen för fru och inomäktenskapliga barn. Trots detta så följde även deras bidrag en standardsumma likt fru och barn inom äktenskapet gjorde, fast den var mindre. För de flesta grupper ökade bidraget fram till 1 mars 1943.⁹⁰ En utförligare beskrivning av alla nämnda gruppers standardsumma för krigsfamiljebidrag återfinns i tabellen i punkt 2.1.

Krigsfamiljebidraget och dess tillägg kunde alltså påverkas av bidragstagarnas sociala relation till soldaten. Fru, barn och föräldrar har redan nämnts men även en soldats husföreståndarinna, om en sådan förekom i hushållet, kunde ansöka om krigsfamiljebidraget. Alla dessa olika, sociala relationer till den inkallade soldaten påverkade hur stort bidrag som den anhöriga fick i krigsfamiljebidrag. Ett tydligt exempel på det är den redan nämnda skillnaden mellan barn födda inom och utanför äktenskapet. Det utomäktenskapliga barnets 67 öre i endast tillägg skiljer sig från inomäktenskapliga barns 40 öre krigsfamiljebidrag och 40 öre tilläggsbidrag i början av kriget⁹¹ samt det barnets totala summa på en krona och 20 öre senare under kriget.⁹² Något som inte framkommer i protokollen är varför dessa skillnader finns. En anledning bakom skillnaderna skulle kunna vara kopplade till Nilsons tankar om att bidragstagare i Örebro fick olika mycket pengar beroende på vilket plats de hade inom ett klassystem som bestod av fem olika klasser, I-V, där klass fem gav bidragstagaren största möjliga bidrag.⁹³ Fanns det möjligen ett liknande klassystem i Linköping trots att det inte är synligt i protokollen?

När det kommer till vilka grupper som fick avslag på deras ansökan av bidrag så finns det inga tydliga beskrivningar i protokollen.⁹⁴ Men det finns många fall av avslag på

⁸⁸ Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor, AI:1

⁸⁹ Stefan Nilsson, "Hjälp till värnpliktigas familjer", *Örebro statsarkiv*, 2016-8-12, <https://extra.orebro.se/stadsarkivet/berattelserurarkiven/berattelserurarkiven/hjalptillvarnpliktigasfamiljer.5.242f1fb1556288bfbf47477.html> (hämtad: 2024-11-04)

⁹⁰ Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor, AI:1 till AI:7

⁹¹ Ibid, AI:1 till AI:6

⁹² Ibid, AI:6 till AI:11

⁹³ Stefan Nilsson, "Hjälp till värnpliktigas familjer", *Örebro statsarkiv*, 2016-8-12, <https://extra.orebro.se/stadsarkivet/berattelserurarkiven/berattelserurarkiven/hjalptillvarnpliktigasfamiljer.5.242f1fb1556288bfbf47477.html> (hämtad: 2024-11-04)

⁹⁴ Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor, AI:1 till AI:11

bidragsansökningar i samband med ofullständiga ansökningar och att soldaten var nära slutet av sin tjänstgöringsperiod.⁹⁵

Som nu har beskrivits så hade familjebidragsnämnden ofta bestämda summor som de betalade ut till olika grupper. Trots detta så finns det undantag i protokollen som exempelvis när en familj som normalt sett skulle få tre kronor i stället fick två kronor och 85 öre i krigsfamiljebidrag.⁹⁶ Bakgrunden till dessa avvikelser är inte heller beskrivna i protokollen och vi har inte kunnat se något sammanhang mellan dem. Detta hade igen kunnat vara ett område för framtida forskning.⁹⁷

Utöver krigsfamiljebidraget och dess tilläggsbidrag så betalade familjebidragsnämnden också ut bostadsbidrag, näringsbidrag, sjukbidrag och bränslebidrag. Precis som krigsfamiljebidraget och tilläggsbidraget så betalades även dessa bidragen främst ut i form av monetära medel. En skillnad var att dessa bidrag oftast betalades ut varje månad och inte varje dag. Detta gällde för alla de andra bidragen förutom sjukbidraget som allra oftast endast betalades ut en gång när bidragstagaren var i behov av sjukvård. Det förekom dock undantag då sjukbidrag betalades ut dagligen under en period för en familj.⁹⁸ De andra bidragen, till skillnad från krigsfamiljebidraget och dess tillägg, bestod inte heller av några standardsummor utan bidragen verkar ha betalats ut beroende på bidragstagarens direkta behov. Exempelvis hur hög hyran var.⁹⁹ Som en följd av att dessa bidrag varierar stort kring hur stora monetära medel som betalas ut så har vi inte heller kunnat se någon korrelation mellan hur stort bidraget är och bidragstagarens relation till den inkallade soldaten. Med andra ord så verkar dessa bidragen endast styras av bidragstagarens monetära behov, vilket skiljer dem ifrån krigsfamiljebidraget. Hyra och sjukvård kan ju till exempel vara olika dyrt beroende på vart man bor eller hur länge man är sjuk.

Familjer kunde också få krigsfamiljebidraget kombinerat med något eller några av de andra bidragen exempelvis bostadsbidrag. Det finns också exempel på familjer som endast hade exempelvis bostadsbidrag eller sjukbidrag utan att ha familjebidrag. Med andra ord så verkar det inte ha funnits ett krav på att bidragen skulle kombineras. Det finns även tillfällen där bidragstagare har fått bidrag i form av en fysisk produkt i stället för pengar, exempelvis en

⁹⁵ Linköpings stadsarkiv, Familjebidragsnämndens protokoll med bilagor, AI:1

⁹⁶ Ibid, AI:6

⁹⁷ Ibid, AI:6 och AI:7

⁹⁸ Ibid, AI:1

⁹⁹ Ibid, AI:1 till AI:11

lampa.¹⁰⁰ Detta går ihop med vad Nilsson från Örebro stadsarkiv har skrivit, om en familj i Örebro som fick ett par strumpor och en klänning som bidrag.¹⁰¹

Med bakgrund i statistik från statiska centralbyrån så går det även att se, att exempelvis en industriarbetare i Östergötland 1941 tjänade 11,96 kronor om dagen.¹⁰² Detta innebär att en fru till en före detta industriarbetare, nu värnpliktig soldat, som fick sitt största möjliga bidrag under krigstiden får max två kronor om dagen 1941 och går därför miste om 9,96 kronor om dagen från mannens lön. Bidraget verkar med andra ord ha funktionen att hålla den bidragstagande från ett stadium där de inte har råd med de absolut nödvändigaste produkterna vilket Daniel Rauhut beskriver som absolut fattigdom. I stället hamnar de i ett tillstånd där de har råd med det viktigaste men inte mycket mer. Rauhut beskriver det som relativ fattigdom.

103

Dessa tankar kan också gå ihop med tankar kring varför andra bidrag såsom bostadsbidrag och sjukbidrag var nödvändiga och vår tidigare ställda hypotes om varför krigsfamiljebidraget och tilläggsbidraget ökade över tid. Statistik från Statistiska Centralbyrån visar att år 1943 kostade mjölk 29 öre kilot, smör fyra kronor och 55 öre kilot, nötkött kostade tre kronor och 43 öre kilot och havre kostade 68 öre kilot.¹⁰⁴ En familj som bestod av en fru och två barn i början av kriget 1940 fick endast tre kronor och 60 öre om dagen om de fick största möjliga bidrag. Med andra ord så hade en familj endast råd med ett fåtal basvaror om dagen. Dessutom så skulle bidraget möjligen också räcka till andra utgifter så som kläder, hyra, sjukvård, med mera. Utöver detta så har vi innan diskuterat att makens lön ofta kunde vara väldigt mycket högre än krigsfamiljebidraget och tilläggsbidraget var. Familjen kunde därför också möjligen ha utgifter som bygger på att mer pengar än vad bidragen erbjöd kommer in varje månad. Dessa faktorer skulle kunna leda till att bidraget inte räcker till och att familjen skulle hamna i det som Rauhut beskriver som absolut fattigdom. Höjningen av

¹⁰⁰ Linköpings stadsarkiv, Familjebidragensnämndens protokoll med bilagor, AI:6

¹⁰¹ Stefan Nilsson, "Hjälp till värnpliktigas familjer", 2016-8-12, <<https://extra.orebro.se/stadsarkivet/berattelserurarkiven/berattelserurarkiven/hjalptillvarnpliktigasfamiljer.5.242flfb1556288bfbf47477.htm>> (hämtad 2024-11-04)

¹⁰² SCB 1943, "Lönestatistik årsbok för Sverige", [https://share.scb.se/ov9993/data/historisk%20statistik//SOS%201911-Statistisk%20%C3%A5rsbok%20\(SOS\)%201914-2014/Statistisk-arsbok-for-Sverige-1943.pdf](https://share.scb.se/ov9993/data/historisk%20statistik//SOS%201911-Statistisk%20%C3%A5rsbok%20(SOS)%201914-2014/Statistisk-arsbok-for-Sverige-1943.pdf) (hämtad 2024-11-04), s. 245

¹⁰³ Daniel Rauhut, *Fattigvård, socialbidrag och synen på fattigdom i Sverige 1918–1997* (Lund: 2002), s.19

¹⁰⁴ SCB 1946, "Lönestatistik årsbok för Sverige", [https://share.scb.se/ov9993/data/historisk%20statistik//SOS%201911-Statistisk%20%C3%A5rsbok%20\(SOS\)%201914-2014/Statistisk-arsbok-for-Sverige-1946.pdf](https://share.scb.se/ov9993/data/historisk%20statistik//SOS%201911-Statistisk%20%C3%A5rsbok%20(SOS)%201914-2014/Statistisk-arsbok-for-Sverige-1946.pdf) (hämtad 2024-11-04), s. 225

krigsfamiljebidraget och tilläggsbidraget ifrån tre kronor och 60 öre för en familj med en fru och två barn år 1940 till fem kronor och 40 öre 1943 och att familjebidraget ofta kombineras med exempelvis bostadsbidrag underlättade då möjligen för familjer att ha råd med basvaror, som mat och kläder, och hyra för att hålla sig från det Rauhut beskriver som absolut fattigdom.¹⁰⁵

Tidigare i texten framförde vi en hypotes om vad som kan ha legat till bakgrund för att barn födda utanför ett äktenskap och barn födda inom ett äktenskap fick väldigt olika bidrag. Denna hypotes har grundats sig i att enda in på 1900-talet så ansågs det vara ett problem att barn föddes utanför äktenskap. Detta bland annat för att de ansågs vara mindre värda och ha sämre moral än barn födda inom ett äktenskap. Barn födda utanför äktenskapet, också kallade oäkta barn, hade lagliga förhinder och fick bland annat inte arvsrätt förrän 1905 när de fick ärva ifrån modern.¹⁰⁶ De fortsatte ha lagliga förhinder efter det och det var inte förrän 1970 som ett barn fött utanför ett äktenskap kunde ärva från sin far.¹⁰⁷ Med andra ord så har barn födda utanför äktenskap setts ner på och haft mindre rättigheter än barn födda inom ett äktenskap. Det är därför möjligt att dessa tankarna även präglade familjebidragsnämnden och var anledningen att utomäktenskapliga barn inte fick ut lika mycket bidrag som inomäktenskapliga barn.

¹⁰⁵ Daniel Rauhut, *Fattigvård, socialbidrag och synen på fattigdom i Sverige 1918–1997* (Lund: 2002), s.19

¹⁰⁶ Susanna Ericson, "Oäkta barn och ogifta mödrar i Sverige Kyrkans och samhällets officiella syn på konsekvensen av utomäktenskapliga förbindelser", C-Uppsatts, Institut för Litteratur, idéhistoria och Religion, Göteborgs Universitet, (Göteborg 2012) s.19–21

¹⁰⁷ Ibid s. 36

4. Sammanfattning

Uppsatsens syfte har grundat sig i en analys av vad Familjebidragsnämnden erbjöd för typ av hjälp till värnpliktiga soldaters familjer mellan åren 1940 och 1945. Detta har gjorts genom att analysera följande frågeställningar:

- Hur förändrades krigsfamiljebidraget och dess tilläggsbidrag under perioden?
- Hur såg krigsfamiljebidraget ut jämfört med andra bidrag som nämnden gav ut under samma tid?
- Fanns det faktorer som kunde påverka mängden pengar som familjebidragsnämnden gav ut i bidrag?

Vi har här kommit fram till att krigsfamiljebidraget och dess tilläggsbidrag ökade i storlek mellan perioden 1940 till 1 mars 1943, då summorna av de två bidragen slogs ihop och det blev ovanligt att se en bidragstagare ta del av båda bidragen. Dessa bidragen betalades generellt ut dagligen till bidragstagarna.

Krigsfamiljebidraget var ofta betydligt mindre än bostadsbidrag, näringsbidrag, sjukbidrag och bränslebidragen som Familjebidragsnämnden också gav ut. Till skillnad från krigsfamiljebidraget och tilläggsbidraget så skulle dessa bidragen också gå till specifika ändamål och söktes troligen som extrahjälp för exempelvis hyra. De betalades generellt ut månadsvis bortsett ifrån sjukbidraget som främst betalades ut vid behov vid ett tillfälle.

Faktorer som påverkade hur mycket bidrag som en sökande kunde få varierar mellan olika typer av bidrag. När det kommer till krigsfamiljebidraget och dess tillägg så påverkades det stort av den bidragstagandes personliga relation till soldaten. Exempelvis fick soldatens fru mer än hans mamma. Samma regler gäller däremot inte exempelvis bostadsbidraget eller sjukbidraget. Storleken av dessa bidragen verkar endast påverkas av hur mycket pengar som den ansökande är i behov av.

5. Käll- och litteraturförteckning

Källmaterial

Linköpings stadsarkiv.

Familjebidragsnämndens protokoll 1940.

Volym AI:1, Protokoll 1940.

Linköpings stadsarkiv.

Familjebidragsnämndens protokoll januari–juni 1941.

Volym AI:2, Protokoll 1941.

Linköpings stadsarkiv.

Familjebidragsnämndens protokoll juli–december 1941.

Volym AI:3, Protokoll 1941.

Linköpings stadsarkiv.

Familjebidragsnämndens protokoll januari–juni 1942.

Volym AI:4, Protokoll 1942.

Linköpings stadsarkiv.

Familjebidragsnämndens protokoll juli–december 1942.

Volym AI:5, Protokoll 1942.

Linköpings stadsarkiv.

Familjebidragsnämndens protokoll januari–juni 1943.

Volym AI:6, Protokoll 1943.

Linköpings stadsarkiv.

Familjebidragsnämndens protokoll juli–december 1943.

Volym AI:7, Protokoll 1943.

Linköpings stadsarkiv.

Familjebidragsnämndens protokoll januari–juni 1944.

Volym AI:8, Protokoll 1944.

Linköpings stadsarkiv.

Familjebidragsnämndens protokoll juli–december 1944

Volym AI:9, Protokoll 1944

Linköpings stadsarkiv.

Familjebidragsnämndens protokoll januari–juni 1945.

Volym AI:10, Protokoll 1945.

Linköpings stadsarkiv.

Familjebidragsnämndens protokoll juli–december 1945.

Volym AI:11, Protokoll 1945.

Litteratur

Ericsson, Susanna ”*Oäkta barn och ogifta mödrar i Sverige Kyrkans och samhällets officiella syn på konsekvensen av utomäktenskapliga förbindelser*”, C-Uppsatts, Institut för Litteratur, idéhistoria och Religion, Göteborgs Universitet, (Göteborg 2012)

Florén, Anders, Henrik Ågren & Susanna Erlandsson, *Historiska undersökningar: grunder i historisk teori, metod och framställningssätt* (Lund 2018).

Rauhut, Daniel, *Fattigvård, socialbidrag och synen på fattigdom i Sverige 1918-1997* (Lund 2002).

Sjöberg, Maria, "Textanalys" i Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (red.), *Metod: Guide för historiska studier* (Lund 2022), s. 69–96.

Söderberg, Johan, "Beskrivande statistik" i Martin Gustavsson & Yvonne Svanström (red.), *Metod: Guide för historiska studier* (Lund 2022), s. 215–236

Wångmar, Erik, *Att skriva stads- och kommunhistoria: en handledning för forskning med stads- och kommunhistoriskt källmaterial* (Stockholm 2005).

Åmark, Klas, *Hundra år av välfärdspolitik: välfärdsstatens framväxt i Norge och Sverige* (Umeå 2005).

Digitala källor

"Bidrag", *synonymer.se*, <https://www.synonymer.se/sv-syn/bidrag> (hämtad: 2024-11-22).

Försvarsmakten, "Värnplikten genom åren", *Nära fyra miljoner svenskar gjorde sin plikt*, 2022-05-18 <<https://www.forsvarsmakten.se/sv/information-och-fakta/var-historia/artiklar/varnplikt-under-109-ar/>> (hämtad 2024-11-04).

Nils Mossberg, "Arkiv Familjebidragsnämnden", *Allmän Historik, Familjebidragsnämnden 1940–1991*, 2020-01-28, <<https://sok.riksarkivet.se/nad?postid=ArkisRef+SE%2FW107%2F182>> (hämtad 2024-11-22).

"Nämnd", *synonymer.se*, <https://www.synonymer.se/sv-syn/n%C3%A4mnd> (hämtad: 2024-11-22).

Nilsson, Stefan, "Hjälp till värnpliktigas familjer", *Örebro statsarkiv*, 2016-8-12, <https://extra.orebro.se/stadsarkivet/berattelserurarkiven/berattelserurarkiven/hjalptillvarnplikti-gasfamiljer.5.242f1fb1556288bfbf47477.html> (hämtad: 2024-11-04).

Petterson, Peter, Bo, "Arkiv Linköpings stad Familjebidragsnämnden", *Linköpingsstatarkiv*, 2024-09-05, <https://klara.linkoping.se:8181/klara/webui/index.html#/archive/19/history> (hämtad 2024-11-04).

SCB 1940, Lönestatistisk årsbok för Sverige 1940, <https://share.scb.se/ov9993/data/historisk%20statistik/SOS%201911-%2FL%C3%B6ner%2FL%C3%B6ner%20privat%20sektor%2FL%C3%B6nestatistisk%20%C3%A5rsbok%20f%C3%B6r%20Sverige%20%28SOS%29%201929-1951%2FLonestatistisk-arsbok-for-Sverige-1940.pdf>> (hämtad 2024-11-04).

SCB 1943, Lönestatistisk årsbok för Sverige 1943, [https://share.scb.se/ov9993/data/historisk%20statistik/SOS%201911-/Statistisk%20%C3%A5rsbok%20\(SOS\)%201914-2014/Statistisk-arsbok-for-Sverige-1943.pdf](https://share.scb.se/ov9993/data/historisk%20statistik/SOS%201911-/Statistisk%20%C3%A5rsbok%20(SOS)%201914-2014/Statistisk-arsbok-for-Sverige-1943.pdf) (hämtad 2024-11-04).

SCB 1946, Lönestatistisk årsbok för Sverige 1946, [https://share.scb.se/ov9993/data/historisk%20statistik/SOS%201911-/Statistisk%20%C3%A5rsbok%20\(SOS\)%201914-2014/Statistisk-arsbok-for-Sverige-1946.pdf](https://share.scb.se/ov9993/data/historisk%20statistik/SOS%201911-/Statistisk%20%C3%A5rsbok%20(SOS)%201914-2014/Statistisk-arsbok-for-Sverige-1946.pdf)> (hämtad 2024-11-04).

Skatteverket, "Vad är Näringsbidrag", *Stöd till en näringsidkare för dennas näringsverksamhet*, 2024, <https://www4.skatteverket.se/rattsligvagledning/edition/2024.6/331453.html#h-Stod-till-en-naringsidkare-for-dennas-naringsverksamhet>> (hämtad 2024-11-22).